

ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในต่างประเทศ

แนวความคิดของนักกฎหมายที่ใช้ระบบกฎหมายในปัจจุบันนี้ไม่ว่าประเทศที่ใช้กฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) เช่น ประเทศอังกฤษหรือประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) เช่น ฝรั่งเศส เป็นต้น ต่างก็มีความเห็นว่านิติบุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญา ทั้งนี้ เนื่องจากเห็นว่าการขยายตัวของนิติบุคคลมีการขยายตัวกว้างขวางอย่างรวดเร็ว การควบคุมนิติบุคคลจึงเป็นเรื่องที่ควรกระทำเพื่อป้องกันมิให้นิติบุคคลกระทำการใดซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายและเกิดผลกระทบต่อสังคมโดยรวม การใช้วิธีบังคับความผิดของนิติบุคคลโดยวิธีการทางอาญาจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะในบางกรณีไม่เป็นการเพียงพอที่จะใช้วิธีการทางแพ่งแก่นิติบุคคลได้ จำเป็นต้องมีโทษ เช่น โทษปรับหรือริบทรัพย์สินแก่นิติบุคคลบ้าง ในบทนี้จะทำการศึกษาความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในต่างประเทศ โดยจะศึกษาแยกออกเป็นกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ดังนี้

4.1 ประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์ (Common Law)

ตัวอย่างประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์ที่จะทำการศึกษาในบทนี้ ได้แก่ ประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา

ก. ประเทศอังกฤษ

ในประเทศอังกฤษนั้นมีความรับผิดชอบอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ความรับผิดตามกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law Offense) และความรับผิดตามกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Statutory Offence) ปัญหาว่านิติบุคคลจะต้องรับผิดทางอาญาตามความรับผิดทั้งสองประเภท เพียงใดหรือไม่ แต่เดิมในประเทศอังกฤษมีความเห็นว่า นิติบุคคลไม่อาจมีความรับผิดทางอาญาได้¹ เนื่องจากเห็นว่านิติบุคคลไม่มีตัวตนและไม่มีชีวิตจิตใจอย่างเช่นบุคคลธรรมดา จึงไม่สามารถไปปรากฏตัวต่อหน้าศาลในการพิจารณาคดีได้ บ้างก็เห็นว่านิติบุคคลไม่มีตัวตนที่จะถูกสอบสวนในคดีอาญาได้ บ้างก็เห็นว่านิติบุคคลไม่อาจรับโทษในความผิดร้ายแรง เช่น โทษประหารชีวิตได้ นอกจากนี้ยังเห็นว่า นิติบุคคลเป็น

¹ Glanville Williams, Criminal Law : the General Part 2 ed. (A Corporation was not indictable and could not commit a crime) (London : Steven & Sons Limited 1961), p.853.

เพียงบุคคลที่กฎหมายกำหนดขึ้น ดังนั้น การจะกระทำการต่าง ๆ ก็สามารถกระทำได้อยู่ในกรอบของอำนาจเท่าที่กฎหมายกำหนดไว้ให้เท่านั้น นิติบุคคลจึงไม่สามารถกระทำความผิดทางอาญาได้ เพราะการกระทำความผิดทางอาญาเป็นเรื่องที่อยู่นอกขอบเขตการกระทำของนิติบุคคล

เนื่องจากความเจริญของสังคมและเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้นิติบุคคลมีบทบาทอย่างมากในการประกอบกิจการต่าง ๆ นิติบุคคลจึงมีความสำคัญและมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของสังคมในปัจจุบันเป็นอย่างมาก การที่จะไม่ให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาอาจทำให้เกิดความเสียหายและส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมได้ ดังนั้น นักนิติศาสตร์ของประเทศอังกฤษจึงได้เริ่มยอมรับให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ซึ่งในเริ่มแรกนั้นความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลได้พัฒนาขึ้นจากคำพิพากษาของศาล โดยศาลได้พิพากษาให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาได้แต่ทั้งนี้ก็เฉพาะแต่ในความผิดที่นิติบุคคลอาจมีความรับผิดชอบได้เท่านั้น ตัวอย่างเช่น ความผิดฐานละเว้นการกระทำ (Non-feasance) ซึ่งศาลได้พิพากษานิติบุคคลในคดีแรกในคดี R.v.The Birmingham and Gloucester Ry.Co. (1840) (คดีนี้เป็นคดีที่นิติบุคคลละเว้นการไม่ซ่อมแซมทางหลวงให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยตามหน้าที่ของตนที่ได้รับสัมปทานจากรัฐ) เป็นต้น²

นอกจากศาลจะเป็นผู้ริเริ่มพัฒนาหลักความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในระยะเริ่มแรกดังกล่าวแล้ว ฝ่ายนิติบัญญัติเองก็ได้เข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาหลักความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลดังกล่าวโดยได้ตราพระราชบัญญัติการตีความ 1889 (The Interpretation Act, 1889) ขึ้นสำหรับใช้ในความผิดตามกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Statutory offence) ซึ่งการตราพระราชบัญญัติดังกล่าวเป็นการบัญญัติเกี่ยวกับการแปลพระราชบัญญัติต่างๆ ที่มีโทษทางอาญา ซึ่งในมาตรา 2 (1) แห่งพระราชบัญญัติการตีความดังกล่าวได้บัญญัติว่า “ในการแปลพระราชบัญญัติต่างๆ ซึ่งมีโทษทางอาญาไม่ว่าพระราชบัญญัตินั้นๆ จะออกใช้ก่อนหรือหลังพระราชบัญญัตินี้ คำว่า “บุคคล” ในพระราชบัญญัติต่างๆ นั้นให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วยเว้นแต่จะเห็นได้จากเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัตินั้นว่าต้องการให้เป็นอย่างอื่น”³ ซึ่งการตราพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวขึ้นถือได้ว่าเป็นการแก้ไขปัญหาระเบิดความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลสำหรับความรับผิดชอบอื่นๆ อย่างได้ผลในระดับหนึ่ง

² บัญญัติ สุชีวะ, “ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล,” บทบัญญัติ, เล่มที่ 33 ตอนที่ 1 (2519), น. 1.

³ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล : การศึกษาเปรียบเทียบทางนิติวิธีในประเทศคอมมอนลอว์และซีวิลลอว์,” วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 25 ฉบับที่ 4, (ธันวาคม 2538), น. 691.

สำหรับความรับผิดของนิติบุคคลตามกฎหมายคอมมอนลอว์นั้นแต่เดิมนั้นก็ได้มีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับปัญหาสภาพของนิติบุคคลว่า นิติบุคคลไม่มีตัวตน ดังนั้นนิติบุคคลจึงไม่มีชีวิตจิตใจ เช่นเดียวกันกับบุคคลธรรมดาจึงไม่อาจจะมีการกระทำและเจตนาในทางอาญาได้ นิติบุคคลจึงไม่อาจมีความรับผิดทางอาญาตามกฎหมายคอมมอนลอว์ได้ อีกทั้งตามแนวคำพิพากษาของศาลก็ ไม่เคยปรากฏว่า ศาลได้เคยวางหลักทั่วไปให้นิติบุคคลรับโทษในความผิดตามกฎหมายคอมมอนลอว์ไว้ ให้ถือเอาการกระทำของบุคคลใดเป็นการกระทำของนิติบุคคลได้ จึงเกิดปัญหาว่า นิติบุคคลจะต้องรับผิดในการกระทำของตนเอง (personal liability) หรือไม่ เนื่องจากโดยสภาพของนิติบุคคลแล้ว นิติบุคคลไม่มี mens rea ของตนเอง ดังนั้น จะถือเอาการกระทำและเจตนาของบุคคลใดเป็นการกระทำและเจตนาทางอาญาของนิติบุคคล ปัญหาดังกล่าวนี้นี้เดิมได้มีการวางหลัก Organic Theory ของนิติบุคคลไว้ในคดีแพ่ง คดี Lennard's Carrying Co.,Ltd. v. Asiatic Petroleum Co.,Ltd (1915) มาใช้ในคดีอาญาด้วย ซึ่งคดี Lennard's Carrying co.,Ltd. เป็นคดีที่มีความสำคัญอย่างมากเพราะศาลอังกฤษได้วางหลักว่า การกระทำและเจตนาของบุคคลที่เป็นองค์กร (Organ) ของนิติบุคคลเท่านั้นจึงถือว่าเป็นการกระทำและเจตนาของตัวนิติบุคคลเอง กรณีนี้จึงเป็นกรณีที่ศาลได้นำหลักกฎหมายในคดีแพ่งมากำหนดความรับผิดของนิติบุคคลทางอาญาขึ้นใหม่โดยถือว่านิติบุคคลเป็นบุคคลสมมุติตามที่กฎหมายกำหนดและนิติบุคคลสามารถมีความรับผิดทางอาญาอันเนื่องมาจากการกระทำของตนเองได้โดยมิต้องอาศัยหลักเรื่องความรับผิดในการกระทำของผู้คนอื่นอีกต่อไป⁴

นอกจากนี้ ศาลอังกฤษยังได้นำหลัก Organic Theory ในคดีแพ่งดังกล่าวมาใช้ในการคดีอาญาด้วยโดยถือว่าการกระทำและเจตนาขององค์กร (Organ) ของนิติบุคคลเป็นการกระทำและเจตนาในทางอาญาของนิติบุคคลเองด้วย คดีอาญาคดีแรกที่มี mens rea เป็นองค์ประกอบความผิดและนิติบุคคลถูกพิพากษาว่ามีความผิดคือ คดี R.v.I.C.R. Haulage Ltd. (1944) ซึ่งข้อเท็จจริงในคดีนี้คือ บริษัทถูกฟ้องร่วมกับจำเลยอีก 10 คนฐานสมคบกันฉ้อโกง หมายของบริษัทต่อสู้ในข้อกฎหมายว่านิติบุคคลไม่อาจทำผิดในความผิดที่ต้องการเจตนาทุจริตได้ เพราะนิติบุคคลไม่ใช่บุคคลธรรมดาจึงไม่อาจมีเจตนาทุจริตได้ โดยศาลตัดสินว่าศาลเห็นว่านิติบุคคลต้องรับผิดทางอาญาซึ่งตัวแทนได้กระทำไป ผู้พิพากษา Stable กล่าวในคำพิพากษาว่า “เรา (ผู้พิพากษา) มิได้ตัดสินว่าบริษัทจำกัดต้องรับโทษทางอาญาในทุกกรณีที่ตัวแทนของบริษัทนั้นได้ไปทำผิด เพราะเหตุที่ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย บริษัทจะต้องรับโทษเมื่อใดต้องแล้วแต่ชนิดของฐานความผิด พฤติการณ์แวดล้อม และข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องอื่นๆ” หลักที่ได้จากคำพิพากษาได้ถูกเรียกต่อมาว่า alter ego คือ “ฉันคือผู้อื่น” ซึ่ง

⁴ เพิ่งอ้าง, น.693.

หมายความว่า การกระทำและเจตนาของพนักงานของนิติบุคคลเป็นการกระทำและเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง⁵

ในเรื่องดังกล่าวศาสตราจารย์ Glanville William ได้ประมวลหลักเกณฑ์การพิจารณาการกระทำและเจตนาของนิติบุคคลไว้ 2 ประการ ดังนี้⁶

1. การกระทำและเจตนา นั้นๆ จะต้องเป็นของบุคคลที่ควบคุมนโยบายของนิติบุคคลนั้นซึ่งโดยปกติ ได้แก่ ผู้อำนวยการหรือผู้จัดการทั่วไปหรือผู้จัดการสาขา เช่น ในคดี R.v.I.C.R. Haulage Ltd. (1944) ดังกล่าวข้างต้นนั้น บุคคลที่ควบคุมนโยบายของนิติบุคคลก็คือ กรรมการหรือผู้จัดการทั่วไป

2. การกระทำนั้นต้องเป็นงานในหน้าที่ (course of employment) ของบุคคลมิใช่กิจการที่เป็นกิจการส่วนตัว คือ ต้องแยกการกระทำที่เป็นกิจการของบริษัท (Corporate business) และกิจการที่เป็นกิจการส่วนตัว (Private business) ออกจากกัน คำว่า "งานในหน้าที่" ในที่นี้มีความหมายแคบกว่าความหมายของคำเดียวกันในกฎหมายแพ่ง แต่ "งานในหน้าที่" นี้ไม่จำเป็นต้องเป็นการกระทำด้วยเจตนาให้ประโยชน์แก่นิติบุคคลเสมอไป

ดังที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่านิติบุคคลในประเทศอังกฤษอาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ทั้งตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรและกฎหมายคอมมอนลอว์ แต่ก็ยังคงมีความผิดบางประเภทที่นิติบุคคลไม่อาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ ได้แก่

1) ความผิดที่มีโทษอย่างอื่นซึ่งมิใช่โทษปรับ เนื่องจากโทษอื่นที่ไม่ใช่โทษปรับไม่สามารถลงโทษนิติบุคคลได้อันเนื่องจากสภาพบุคคลของนิติบุคคลไม่เปิดช่องให้มีการลงโทษอื่นใดได้นอกจากโทษปรับ แต่ความผิดตามกฎหมายอังกฤษในปัจจุบันส่วนใหญ่ก็มีโทษปรับจึงทำให้นิติบุคคลอาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้เกือบทุกฐานความผิดเว้นแต่ความผิดฐานฆ่าผู้อื่น ความผิดฐานเป็นกบฏ และความผิดฐานกระทำการเป็นโจรสลัดในบางฐานความผิด เป็นต้น

2) ความผิดต่างๆ ซึ่งโดยสภาพของนิติบุคคลไม่อาจเป็นผู้กระทำความผิดได้หรือความผิดที่ผู้แทนของนิติบุคคลได้กระทำให้โดยไม่เกี่ยวกับขอบเขตแห่งงานที่จ้างแต่อย่างใด เช่น ความผิดฐานสมรสซ้อน ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ความผิดฐานร่วมประเวณีกับญาติสนิท ความผิดฐานเบียดความเท็จ และความผิดฐานสมคบ เป็นต้น

⁵ ประสิทธิ์ ไขว้ไฉกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติบุคคลและความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, กุมภาพันธ์ 2543) น.183 – 184.

⁶ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3, น.697-699.

สรุปได้ว่าประเทศอังกฤษซึ่งเป็นประเทศที่อยู่ในระบบคอมมอนลอว์ได้ให้ความสำคัญแก่คำพิพากษาซึ่งวินิจฉัยไว้เป็นบรรทัดฐาน โดยเฉพาะในความผิดตามกฎหมายคอมมอนลอว์ (common law crime) ซึ่งศาลอังกฤษได้วางหลักต่างๆ ไว้เพื่อให้นิติบุคคลสามารถมีความรับผิดทางอาญาได้โดยศาลได้ถือเอาการกระทำและเจตนาขององค์กร (Organ) ของนิติบุคคลว่าเป็นการกระทำและเจตนาทางอาญาของนิติบุคคลซึ่งต่อมาหลักดังกล่าวก็ได้พัฒนากลายเป็นหลัก Alter Ego Doctrine สำหรับความผิดตามกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Statutory crime) ฝ่ายนิติบัญญัติได้ตราพระราชบัญญัติ The Interpretation Act, 1889 ขึ้น โดยได้บัญญัติให้ตีความคำว่า “บุคคล” ในบทบัญญัติของกฎหมายให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าฝ่ายนิติบัญญัติของประเทศอังกฤษได้เข้ามามีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหारेื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลโดยทำให้บทบัญญัติแห่งกฎหมายมีความชัดเจนมากขึ้นในเรื่องของการกำหนดความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลซึ่งประเทศไทยควรที่จะเอาเยี่ยงอย่างเพื่อให้กฎหมายอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลมีความทันสมัยและสมประโยชน์มากที่สุด

ข. ประเทศสหรัฐอเมริกา

เดิมในสหรัฐอเมริกามีความเห็นว่านิติบุคคลไม่อาจมีความรับผิดทางอาญาได้เช่นเดียวกับประเทศอังกฤษด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น นิติบุคคลไม่มีจิตใจทำให้นิติบุคคลไม่สามารถแสดงเจตนาทางอาญาซึ่งเป็นองค์ประกอบความผิดทางอาญาได้และนิติบุคคลก็ไม่มีตัวตนด้วยทำให้ไม่สามารถรับโทษประหารชีวิตหรือโทษจำคุกได้ เป็นต้น อย่างไรก็ตามเมื่อการประกอบกิจการในรูปของนิติบุคคลมีเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบันและบ่อยครั้งที่นิติบุคคลได้ก่อให้เกิดความเสียหายซึ่งเป็นความเสียหายที่มักจะกระทบต่อความปลอดภัยของสาธารณะ ดังนั้น นักกฎหมายส่วนใหญ่จึงเห็นว่ามีมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล โดยศาลได้เริ่มจากการลงโทษนิติบุคคลในความผิดฐานละเว้นการกระทำ เช่น ความผิดที่นิติบุคคลละเลยไม่ซ่อมแซมถนนและสะพาน เป็นต้น ความผิดที่เกิดจากการกระทำผิดหน้าที่ เช่น ความผิดฐานกีดขวางทางหลวง เป็นต้น โดยความผิดทั้งสองมีลักษณะเป็นความรับผิดเด็ดขาด (Strict liability) เพราะไม่มี mens rea เป็นองค์ประกอบความผิด ในปัจจุบันนี้นิติบุคคลอาจมีความรับผิดทางอาญาตามกฎหมายสหรัฐอเมริกาได้ใน 2 กรณีใหญ่ๆ คือ ความรับผิดตามหลัก Respondent Superior และความรับผิดตาม Model Penal Code⁷

⁷ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ และนายองอาจ เทียนศิริ, รายงานสรุปผลการวิจัย เรื่อง “ความรับผิดของนิติบุคคล,” (หัวข้อที่ 8 ของโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากฎหมายป้องกันและปราบปรามองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ” ระยะที่ 2) สถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานอัยการสูงสุด - <http://www.institute.go.th/text/research11.doc>

1. ความรับผิดชอบตามหลัก Respondent Superior

หลัก Respondent Superior นี้ นำมาจากหลักความรับผิดชอบในกฎหมายแพ่งลักษณะละเมิด โดยมีสาระสำคัญว่า ตัวการจะต้องรับผิดชอบในการกระทำความผิดของตัวแทนซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลของตนและได้กระทำการไปภายในขอบเขตแห่งงานที่จ้างด้วยโดยความ รับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของลูกจ้างเกิดขึ้นจากแนวความคิดที่ว่าเมื่อนิติบุคคลมีความบกพร่องในการบริหารงานหรือในการสอดส่องดูแลการทำงานของ ลูกจ้างของตนแล้ว บริษัทก็ต้องรับผิดชอบที่เกิดจากการกระทำของลูกจ้างด้วย กล่าวโดยสรุปตามหลัก Respondent Superior ได้ว่านิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบทางอาญาในกรณีที่การกระทำนั้นเป็นการกระทำของตัวแทนของนิติบุคคลซึ่งได้กระทำในนามของนิติบุคคลและการกระทำของตัวแทนนิติบุคคลนั้นอยู่ภายในขอบเขตงานที่จ้าง

2. ความรับผิดชอบตาม Model Penal Code

ความรับผิดชอบตาม Model Penal Code มีรายละเอียดดังนี้

2.1 นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบในกรณีต่างๆ ดังนี้

2.1.1 กรณีที่ความผิดนั้นเป็นความผิดเกี่ยวกับการละเมิดกฎหมาย ซึ่งได้แก่ ความผิดเกี่ยวกับความปลอดภัยของสาธารณะหรือเป็นความผิดตามกฎหมายอื่นซึ่งได้กำหนดความรับผิดชอบของนิติบุคคล และเป็นการกระทำโดยตัวแทนของบริษัทซึ่งกระทำในนามของบริษัทและอยู่ในขอบเขตของงานที่จ้าง หรือ

2.1.2 กรณีที่ความผิดนั้นเป็นการดัดแปลงการปฏิบัติหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งตามที่กฎหมายกำหนดให้นิติบุคคลมีหน้าที่ต้องปฏิบัติ

2.1.3 กรณีที่ความผิดนั้นเป็นความผิดที่เกิดขึ้นจากการให้อำนาจการร้องขอ การสั่งการ ปฏิบัติการ หรือการยินยอมให้กระทำโดยประมาทของคณะกรรมการ หรือ ผู้บริหารระดับสูงซึ่งกระทำการในนามของบริษัทภายในขอบเขตแห่งงานที่จ้าง

2.2 เมื่อความผิดนั้นเป็นความรับผิดชอบเด็ดขาด นิติบุคคลก็ต้องรับผิดชอบเว้นแต่บทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นจะแสดงให้เห็นเป็นอย่างอื่น

นอกจากนี้ในเรื่องของการลงโทษนิติบุคคลในประเทศสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันนี้มีการลงโทษนิติบุคคลที่กระทำผิดไว้หลายรูปแบบ ดังนี้

1. โทษปรับ จำนวนค่าปรับจะคำนึงถึงฐานะการเงินและขนาดของผู้กระทำผิดเพื่อเป็นการตัดมิให้ผู้กระทำผิดได้ประโยชน์จากการกระทำผิด

2. การคุมประพฤติ (Probation) เช่น การให้นิติบุคคลทำงานด้านบริการสังคมหรือช่วยเหลือสังคม (Community Service) ตัวอย่างเช่นในคดี UNITED STATES V. MITSUBISHI INTERNATIONAL CORP., 677 F.2d 785 (9TH CIR. 1982) ศาลพิพากษาให้จำเลยชำระ

ค่าปรับอย่างสูงไม่เกิน 20,000 ดอลลาร์ของทุกจำนวนแห่งค่าเสียหาย ศาลอาญาจะลงโทษแต่จำนวนค่าปรับ 1,000 ดอลลาร์แห่งค่าเสียหายกำหนดให้คุมประพฤติ โดยกำหนดเงื่อนไขพิเศษให้ผู้บริหารของบริษัทจำเลยมาช่วยพัฒนางานในโครงการ Community Alliance Program เป็นเวลา 1 ปี และนำเงินมาช่วยโครงการดังกล่าว 10,000 ดอลลาร์ สำหรับแต่ละความผิด

3. โทษริบทรัพย์ เป็นการริบทรัพย์ที่ได้มาจากการทำผิดทั้งหมด ซึ่งรวมถึงประโยชน์ต่างๆ ที่ออกเงยเข้ามาภายหลังด้วย การริบทรัพย์ยังรวมไปถึงทรัพย์ของบุคคลภายนอก ที่นำมาใช้ในการกระทำความผิดด้วย ทั้งนี้จะไม่ใช้เพียงหลักความไม่มีส่วนรู้เห็นของบุคคลภายนอกในการกระทำความผิดมาเป็นเกณฑ์ที่จะริบทรัพย์นั้นหรือไม่แต่จะพิจารณาจากหลักที่ว่าถ้าบุคคลภายนอกนั้น ประมาทไม่จัดหาทางป้องกันตามควรจนทำให้ผู้เอาทรัพย์ของตนไปใช้ในการกระทำความผิดบุคคลภายนอกก็ต้องถูกริบทรัพย์นั้นไปด้วย

4. การแจ้งผู้เสียหาย (Notice to Victim) เป็นมาตรการในการลดความน่าเชื่อถือของนิติบุคคลอย่างหนึ่ง อาจทำโดยการแจ้งทางไปรษณีย์ หรือประกาศโฆษณาทางหนังสือพิมพ์ หรือสื่อต่างๆ

5. การชดเชยความเสียหาย (Restitution) เป็นมาตรการทางแพ่งอย่างหนึ่ง เช่น ในคดีละเมิดศาลอาจให้ผู้กระทำความผิดทำงานแทนผู้เสียหาย ในกรณีที่ผู้เสียหายได้รับบาดเจ็บต้องขาดงานในระหว่างรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล หรือหากผู้กระทำความผิดถูกคุมประพฤติอยู่ และไม่ยอมชดเชยค่าเสียหายในทางแพ่งให้แก่ผู้เสียหาย ศาลอาจเพิกถอนการคุมประพฤตินั้น

จะเห็นว่าการลงโทษนิติบุคคลในประเทศสหรัฐอเมริกา นั้นจะนำทั้งมาตรการต่างๆ และโทษทางอาญาและมาตรการทางแพ่งมากำหนดรูปแบบของการลงโทษนิติบุคคล ทั้งนี้ เพื่อให้การลงโทษเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษนิติบุคคลให้ได้มากที่สุด

สรุปได้ว่า ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลตามกฎหมายสหรัฐอเมริกาในปัจจุบัน นิติบุคคลอาจมีความรับผิดทางอาญาได้เกือบทุกฐานความผิด เว้นแต่ ความผิดซึ่งมีแต่เฉพาะโทษประหารชีวิตและจำคุกเนื่องจากสภาพของโทษที่มีอาจใช้กับนิติบุคคลได้⁸ อย่างไรก็ตาม ปัญหานี้ได้รับการแก้ไขโดยการที่กฎหมายสมัยใหม่มักจะบัญญัติโทษปรับเอาไว้ด้วยและความผิดซึ่งโดยสภาพของความผิดไม่เปิดช่องให้นิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิดได้ เช่น ความผิดฐานสมรสซ้อน ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ความผิดฐานให้การเท็จ ความผิดฐานฆ่าผู้อื่น เป็นต้น

⁸ เพิ่งอ้าง.

4.2 ประเทศที่ใช้ระบบซีวิลลอว์ (Civil Law)

ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลสำหรับประเทศที่ใช้ระบบซีวิลลอว์ (Civil Law) ในวิทยานิพนธ์นี้จะกล่าวถึงประเทศฝรั่งเศส ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ก. ประเทศฝรั่งเศส

ประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) ดังนั้นการวินิจฉัยปัญหาเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลจึงมีนิติวิธีที่แตกต่างไปจากการวินิจฉัยปัญหาเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลของประเทศในระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) กล่าวคือ ในระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสนั้น ศาลจะใช้นิติวิธีของระบบซีวิลลอว์อย่างเคร่งครัด ศาลจะไม่พิพากษาลงโทษนิติบุคคลทางอาญาเว้นแต่จะมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติให้นิติบุคคลต้องรับผิดโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายเท่านั้น ดังนี้ ศาลในระบบซีวิลลอว์จึงมีหน้าที่หลักในการปรับใช้กฎหมายเท่านั้นไม่มีหน้าที่ในการสร้างกฎหมายเหมือนดังศาลในระบบคอมมอนลอว์แต่ประการใด

เดิมก่อนที่ประเทศฝรั่งเศสจะมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาระบบใหม่ ค.ศ. 1992 นั้น ไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายที่บัญญัติให้นิติบุคคลรับผิดชอบทางอาญาเป็นการทั่วไปซึ่งทำให้เกิดข้อถกเถียงโต้แย้งกันทางตำราเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลดังนี้⁹

(1) ฝ่ายที่เห็นว่านิติบุคคลไม่ควรรับผิดชอบในทางอาญาให้เหตุผลในด้านบทบัญญัติของกฎหมายว่า กฎหมายอาญานั้นมุ่งที่จะควบคุมความประพฤติของบุคคลที่เป็นมนุษย์เท่านั้น และหากไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะแล้วก็ไม่อาจจะลงโทษนิติบุคคลได้ นอกจากนี้หากพิจารณาจากการกระทำและเจตนาแล้วก็เป็นที่ยากที่นิติบุคคลจะมีการกระทำและเจตนาในทางอาญาได้ รวมทั้งโทษต่างๆ ที่กำหนดไว้ก็ล้วนแต่เป็นโทษที่จะลงแก่มนุษย์เท่านั้น เช่น โทษประหารชีวิต โทษจำคุก เป็นต้น

(2) ฝ่ายที่เห็นว่านิติบุคคลควรรับผิดชอบในทางอาญา เห็นว่า นิติบุคคลเป็นพลังทางสังคมในชีวิตร่วมสมัยใหม่ ดังนั้น สภาพที่เป็นอันตรายอาจแสดงออกโดยการกระทำผิดอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านกฎหมายพาณิชย์ กฎหมายเกี่ยวกับการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมซึ่งเป็นกฎหมายด้านเศรษฐกิจ ฝ่ายนี้เห็นว่า แท้ที่จริงแล้ว นิติบุคคลประกอบด้วยเจตนาของบุคคลต่างๆ ที่มาร่วมประกอบกันเป็นนิติบุคคล โดยการร่วมประชุมดำเนินการ เป็นต้น ดังนั้น นิติบุคคลจึงน่าจะมีเจตนาในทางอาญาได้เช่นกันโดยจะเห็นได้จากหลักในกฎหมายแพ่งที่ยอมรับให้มีการแสดงเจตนาผ่านทางผู้แทนนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 1382

เพื่อเป็นการขจัดข้อโต้แย้งเนื่องจากกฎหมายไม่ได้มีบัญญัติความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลไว้เป็นการทั่วไป ฝ่ายนิติบัญญัติของประเทศฝรั่งเศสจึงได้ทำการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา

⁹ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 3, น.700-701.

เสียใหม่และได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ.1992 ซึ่งเริ่มมีผลบังคับใช้วันที่ 1 มีนาคม 1994 ขึ้น และสิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนในประมวลกฎหมายอาญานี้ จะเห็นได้เลยว่า นอกจากการบัญญัติความรับผิดและโทษของบุคคลธรรมดาในความผิดฐานต่างๆ ไว้แล้ว ยังปรากฏว่า มีการบัญญัติความรับผิดทางอาญาและโทษของนิติบุคคลไว้เป็นการเฉพาะแยกต่างหากจากบุคคลธรรมดาด้วยซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องใหม่ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ซึ่งในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสดังกล่าวได้บัญญัติให้นิติบุคคลในประเทศฝรั่งเศสมีความรับผิดทางอาญาเหมือนกันกับบุคคลธรรมดาได้แต่ก็หาใช้ทุกฐานความผิดไม่และสิ่งหนึ่งที่มีความชัดเจนในประมวลกฎหมายฝรั่งเศสก็คือ โทษที่ใช้ลงแก่นิติบุคคลกับโทษที่ใช้ลงแก่บุคคลธรรมดานั้นมีอัตราโทษที่ไม่เท่ากัน โทษที่ใช้ลงแก่นิติบุคคลจะมีอัตราโทษที่สูงกว่าโทษที่บุคคลธรรมดาจะได้รับ เช่น ในมาตรา 131-38¹⁰ วรรคหนึ่ง ที่กำหนดว่า “อัตราค่าปรับสูงสุดสำหรับผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลมีอัตราโทษ 5 เท่าของโทษที่ใช้ลงแก่บุคคลธรรมดาในความผิดนั้นๆ” และในมาตรา 131-38 วรรคสอง กำหนดว่า “ในกรณีที่บทบัญญัติใดไม่ได้กำหนดโทษปรับเอาไว้สำหรับบุคคลธรรมดาให้นิติบุคคลนั้นต้องชำระค่าปรับเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 1,000,000 ปอนด์”

ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสเริ่มจากบทบัญญัติทั่วไปก็มีกำหนดเรื่องของโทษที่จะใช้ลงแก่นิติบุคคลอยู่ใน Book I , Title III , Chapter I ,Section II ซึ่งมีบัญญัติไว้ชัดเจนในมาตรา 131-37 ถึง 131-49 ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนย่อย ได้แก่

- (1) Subsection I Penalties for felonies and misdemeanours
- (2) Subsection II Penalties for petty offences
- (3) Subsection III Contents and implementation of certain penalties

ใน Chapter I , Section I นั้นเป็นบทบัญญัติที่กล่าวถึงโทษที่จะใช้ลงแก่ผู้กระทำความผิดที่บุคคลธรรมดา ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนว่าการกำหนดโทษในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสมีการแบ่งแยกออกเป็นโทษสำหรับบุคคลธรรมดาและโทษสำหรับนิติบุคคลไว้อย่างชัดเจนซึ่งจะเป็น

¹⁰ Article 131-38 (Loi n° 2004-204 du 9 mars 2004 art. 55 I Journal Officiel du 10 mars 2004)

“Le taux maximum de l'amende applicable aux personnes morales est égal au quintuple de celui prévu pour les personnes physiques par la loi qui réprime l'infraction.

Lorsqu'il s'agit d'un crime pour lequel aucune peine d'amende n'est prévue à l'encontre des personnes physiques, l'amende encourue par les personnes morales est de 1 000 000 Euros.”

ประโยชน์ต่อผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาโทษที่จะใช้ลงแก่ผู้กระทำความผิดได้ นอกจากนี้การบัญญัติโทษของนิติบุคคลให้มีอัตราที่สูงกว่าโทษสำหรับบุคคลธรรมดานั้นก็มิผลทำให้การลงโทษนิติบุคคลดูมีสภาพบังคับ (Sanction) ซึ่งหากสังเกตแล้วจะเห็นได้ว่าโทษที่มีการบัญญัติขึ้นนั้นล้วนแต่ส่งผลร้ายต่อการดำเนินกิจการของนิติบุคคลจึงมีความเหมาะสมและน่าจะมีประสิทธิภาพมากกว่าการลงโทษที่กำหนดไว้สำหรับบุคคลธรรมดาอย่างแน่นอน โทษที่มีกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ. 1992 นี้มีบัญญัติไว้ใน Section 2 (Penalties Applicable to Natural Persons) ซึ่งแบ่งโทษออกเป็น 2 จำพวก ได้แก่ โทษขั้นอุกฤษโทษและมรยโทษสำหรับนิติบุคคลและโทษลหุโทษสำหรับนิติบุคคลดังมีรายละเอียดต่อไปนี้¹¹

การลงโทษนิติบุคคลในประเทศฝรั่งเศสมีโทษ 2 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

ก. โทษขั้นอุกฤษโทษและมรยโทษสำหรับนิติบุคคล มีดังนี้

1) โทษปรับ แยกเป็นกรณีของบุคคลธรรมดากับนิติบุคคล โทษปรับนิติบุคคลนั้นจะสูงเป็น 5 เท่าของโทษปรับสูงสุดที่กำหนดไว้สำหรับบุคคลธรรมดา¹²

2) โทษที่กำหนดไว้เป็นพิเศษสำหรับนิติบุคคล ซึ่งการกำหนดโทษลักษณะนี้จะเทียบกับโทษที่ลงกับบุคคลธรรมดาเป็นเกณฑ์ แบ่งออกได้ดังนี้¹³

¹¹ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 3, น.703-705.

¹² โปรดดูตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องในเชิงอรรถที่ 10.

¹³ Article 131-39 (Loi n° 2001-504 du 12 juin 2001 art. 14 Journal Officiel du 13 juin 2001) n (Loi n° 2004-575 du 21 juin 2004 art. 2 III Journal Officiel du 22 juin 2004)

“Lorsque la loi le prévoit à l'encontre d'une personne morale, un crime ou un délit peut être sanctionné d'une ou de plusieurs des peines suivantes :

1° La dissolution, lorsque la personne morale a été créée ou, lorsqu'il s'agit d'un crime ou d'un délit puni en ce qui concerne les personnes physiques d'une peine d'emprisonnement supérieure ou égale à trois ans, détournée de son objet pour commettre les faits incriminés ;

2° L'interdiction, à titre définitif ou pour une durée de cinq ans au plus, d'exercer directement ou indirectement une ou plusieurs activités professionnelles ou sociales ;

3° Le placement, pour une durée de cinq ans au plus, sous surveillance judiciaire ;

2.1 การลงโทษโดยการยุบกิจการของนิติบุคคล (Dissolution) ใช้ในกรณีที่นิติบุคคลกระทำผิดอย่างร้ายแรง การลงโทษในรูปแบบนี้เทียบได้กับการลงโทษจำคุกบุคคลธรรมดาว่า 5 ปีขึ้นไปจนถึงโทษประหารชีวิต การลงโทษในรูปแบบนี้เหมาะกับกิจการที่ประกอบกิจการมานาน และได้กระทำผิดร้ายแรงกระทบต่อประโยชน์สาธารณะ

2.2 การลงโทษโดยการห้ามประกอบกิจการนั้นๆ หรือยกเลิกใบอนุญาตต่างๆ (interdiction d'exercer une activitee) ซึ่งการห้ามประกอบกิจการบางอย่างนี้ จะกำหนดเวลาไว้ไม่เกิน 5 ปี การลงโทษรูปแบบนี้เป็นไปเพื่อจำกัดเสรีภาพในการประกอบกิจการของนิติบุคคล ซึ่งเทียบได้กับการลงโทษจำคุกบุคคลธรรมดา

2.3 การลงโทษโดยการให้นิติบุคคลถูกควบคุมกิจการโดยเจ้าหน้าที่ของศาล (placement sous surveillance judiciaire) โดยมีกำหนดระยะเวลาไม่เกิน 5 ปี การดำเนินงานของ

4° La fermeture définitive ou pour une durée de cinq ans au plus des établissements ou de l'un ou de plusieurs des établissements de l'entreprise ayant servi à commettre les faits incriminés ;

5° L'exclusion des marchés publics à titre définitif ou pour une durée de cinq ans au plus ;

6° L'interdiction, à titre définitif ou pour une durée de cinq ans au plus, de faire appel public à l'épargne ;

7° L'interdiction, pour une durée de cinq ans au plus, d'émettre des chèques autres que ceux qui permettent le retrait de fonds par le tireur auprès du tiré ou ceux qui sont certifiés ou d'utiliser des cartes de paiement ;

8° La confiscation de la chose qui a servi ou était destinée à commettre l'infraction ou de la chose qui en est le produit ;

9° L'affichage de la décision prononcée ou la diffusion de celle-ci soit par la presse écrite, soit par tout moyen de communication au public par voie électronique.

Les peines définies aux 1° et 3° ci-dessus ne sont pas applicables aux personnes morales de droit public dont la responsabilité pénale est susceptible d'être engagée. Elles ne sont pas non plus applicables aux partis ou groupements politiques ni aux syndicats professionnels. La peine définie au 1° n'est pas applicable aux institutions représentatives du personnel."

นิติบุคคลจะต้องขอความเห็นชอบจากศาลและอาจถูกตรวจสอบได้เสมอ ซึ่งการลงโทษด้วยวิธีนี้เป็น การลงโทษที่จำกัดเสรีภาพของนิติบุคคลอย่างหนึ่ง

2.4 การลงโทษโดยการปิดกิจการ (fermeture) โดยไม่มีกำหนดเวลา ซึ่งอาจปิดกิจการของ นิติบุคคลเฉพาะสาขาของนิติบุคคลที่ก่อปัญหาขึ้นก็ได้ เช่น การที่โรงงานย่อยหรือสาขาย่อยของนิติ บุคคลนั้นทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นโดยการปล่อยน้ำเสีย กรณีนี้โรงงานย่อยก็จะถูกปิดกิจการลง แต่นิติบุคคลสำนักงานใหญ่ยังคงดำเนินกิจการต่อไปได้

2.5 การลงโทษนิติบุคคลโดยการสั่งห้ามมิให้นิติบุคคลนั้นมีสิทธิเข้าประมูลงานจากทาง ราชการ (Exclusion des marche's publics) ซึ่งเป็นการกำหนดห้ามโดยไม่มีกำหนดเวลาหรือ กำหนดเวลาไว้ไม่เกิน 5 ปี กรณีนี้เป็นการลงโทษที่มีผลเป็นการตัดรายได้ของ นิติบุคคลนั้น

2.6 การลงโทษโดยการสั่งห้ามมิให้ระดมทุนจากมหาชน (interdiction de faire appel public a l' epargne) อาจห้ามโดยกำหนดเวลาหรือมีการกำหนดเวลาไว้ไม่เกิน 5 ปี ห้ามไปถึงการ ระดมทุนโดยการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินหรือจากประชาชนทั่วไป ผลของการลงโทษประเภทนี้ คือ ทำให้นิติบุคคลประกอบกิจการและขยายกิจการได้ยากขึ้น เพราะขาดสภาพคล่องทางการเงินที่จะเป็น ทุนหมุนเวียนได้

2.7 การลงโทษโดยการห้ามมิให้ออกเช็คหรือการใช้บัตรเครดิตต่างๆ (interdiction d' emettre des cheques) เป็นระยะเวลาสูงสุดไม่เกิน 5 ปี เว้นแต่เป็นการสั่งจ่ายเช็คเพื่อเบิกเงินสด

2.8 การลงโทษโดยการริบทรัพย์ (Confiscation) เป็นการริบทรัพย์ที่ใช้หรือจะใช้กระทำ ความผิดหรือที่ได้มาจากการกระทำความผิด

2.9 การลงโทษโดยการประกาศคำพิพากษา (affichage de la de'cision) ว่านิติบุคคลนั้นๆ เป็นผู้กระทำความผิด อันมีผลกระทบต่อชื่อเสียงของนิติบุคคลนั้นๆ อาจเป็นการประกาศโฆษณาทาง หนังสือพิมพ์ หรือวิทยุ หรือตามสื่อต่างๆ

ข. โทษชั้นลหุโทษ มีดังนี้

1) โทษปรับ ได้มีการเพิ่มโทษปรับไว้ในอัตราสูงสุดคือ 5 เท่าของโทษปรับที่กำหนดไว้ สำหรับบุคคลธรรมดา

2) โทษจำกัดสิทธิตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 131-42 ซึ่งได้แก่การลงโทษนิติบุคคลที่กระทำ ความผิดลหุโทษชั้นที่ 5 ศาลอาจใช้ดุลพินิจเปลี่ยนโทษปรับเป็นโทษจำกัดสิทธิได้คือ

2.1 การห้ามมิให้ออกเช็คมีกำหนดไม่เกิน 1 ปีเว้นแต่เป็นการออกเช็คเพื่อเบิกเงินสดหรือ การห้ามใช้บัตรเครดิต

2.2 การริบทรัพย์สินที่ใช้หรือจะใช้กระทำความผิดหรือที่ได้มาจากการกระทำความผิด

นอกจากนี้ตัวอย่างบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศฝรั่งเศสที่จะแสดงให้เห็นก็เป็นส่วนของความรับผิดชอบทางอาญาอื่นๆ ของนิติบุคคลซึ่งก็จะมีเริ่มจากใน Chapter II ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการพิจารณาพิพากษาลงโทษ (Regime of sentences) ซึ่งในส่วนของนิติบุคคลจะมีกำหนดไว้ใน Section I , Subsection II ซึ่งกล่าวถึงการพิพากษาลงโทษในกรณีที่มีการกระทำผิดหลายครั้ง (Sentences applicable in the event of recidivism) แยกส่วนของบุคคลธรรมดาออกจากนิติบุคคลเช่นกัน ส่วนของบุคคลธรรมดาจะมีบัญญัติไว้ใน Paragraph I (Article 132-8 ถึง 132-11) และส่วนของนิติบุคคลจะมีบัญญัติไว้ใน Paragraph II (Article 132-12 ถึง 132-15)

ใน Book II , Title II มีกล่าวถึงความผิดต่อชีวิต (Article 221-1 ถึง 221-10) และร่างกาย (Article 222-1 ถึง 222-33) ของบุคคลซึ่งในส่วนนี้ไม่ปรากฏส่วนของความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล ซึ่งทำให้เห็นว่าประเทศฝรั่งเศสไม่ยอมรับว่า นิติบุคคลสามารถกระทำความผิดในความผิดต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลอื่นแยกเช่นเดียวกันกับบุคคลธรรมดาได้ ไม่เช่นนั้นแล้วจะต้องปรากฏว่าในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสมีการบัญญัติความรับผิดชอบของนิติบุคคลในความผิดต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลอื่นไว้อย่างชัดเจน

ในความผิดฐานอื่นๆ ที่มีบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส เช่น ความผิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Offences Against The Dignity of Persons) ความผิดฐานลักทรัพย์ (Theft) ความผิดฐานขู่กรรโชก (Extortion) ความผิดฐานฉ้อโกงเพื่อให้ได้มาเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินหรือสิ่งอื่นใดและความผิดที่มีลักษณะใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกัน (Fraudulent Obtaining and Similar Offences) ความผิดฐานยักยอกทรัพย์ (Of Misappropriation) ความผิดฐานทำลาย ทำให้ได้รับความเสียหายและการทำให้ผู้อื่นเสียหาย (Destruction, Damage and Defacement) ความผิดฐานฟอกเงิน (Money Laundering) ความผิดต่อสาธารณสุข (Offences Against Public Health) เป็นต้น ความผิดดังที่ได้กล่าวไปทั้งหมดนั้น ในแต่ละความฐานความผิดได้แยกความผิดและโทษของบุคคลธรรมดาออกจากนิติบุคคลอย่างชัดเจนด้วย

การบัญญัติบทบัญญัติของกฎหมายในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลและการกำหนดโทษที่จะลงแก่นิติบุคคลตามกฎหมายอาญาฝรั่งเศสดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีในการที่จะนำแนวทางการบัญญัติกฎหมายดังกล่าวมาปรับใช้กับการบัญญัติกฎหมายในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศไทยเนื่องจากการบัญญัติเรื่องของความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลออกจากกันจะไม่ทำให้เกิดปัญหาในการตีความและการใช้กฎหมายในกรณีที่กฎหมายเขียนไว้ไม่ชัดเจน การพิจารณาคดีของศาลก็จะได้เป็นไปตามบทบัญญัติที่มีบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ถูกต้องตามนิติวิธีของระบบกฎหมายซีวิลลอว์ที่ยึดการพิจารณาตัดสินคดีจาก

บทบัญญัติลายลักษณ์อักษรที่มีบัญญัติอยู่ในขณะนั้นเป็นสำคัญ นอกจากนี้การกำหนดโทษของนิติบุคคลแยกต่างหากจากโทษของบุคคลธรรมดาอย่างก่อให้เกิดผลดีทั้งในด้านการพิจารณาคดีและตัดสินคดีของศาลและเพื่อให้เกิดความแตกต่างว่าโทษของนิติบุคคลนั้นมีอัตราโทษมากกว่าโทษของบุคคลธรรมดา ทั้งนี้ก็เพื่อให้นิติบุคคลเกิดความเกรงกลัว ขยาดที่จะไม่กระทำความผิดซ้ำอีก

บทบัญญัติที่มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสมีความแตกต่างจากบทบัญญัติที่มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาของไทย กล่าวคือ ประมวลกฎหมายอาญาของไทยไม่มีการบัญญัติความรับผิดทางอาญาและโทษของนิติบุคคลแยกต่างหากจากความรับผิดทางอาญาและโทษของบุคคลธรรมดาอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งเช่นเดียวกันกับประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ในทางปฏิบัติบางครั้งจึงอาจทำให้เกิดปัญหาการตีความและการใช้กฎหมายว่า การกระทำความผิดในความผิดฐานหนึ่งๆ จะให้หมายรวมถึงผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลด้วยหรือไม่ นิติบุคคลจะมีการกระทำความผิดในความผิดฐานดังกล่าวได้หรือไม่ นอกจากนี้ โทษที่มีบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญาของไทยปัจจุบันก็ไม่มีความเหมาะสมที่จะใช้ลงแก่ผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลเนื่องจากมีอัตราโทษที่เท่าเทียมกันกับโทษที่ใช้ลงแก่บุคคลธรรมดา

ผู้เขียนเห็นว่าการลงโทษนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายอาญาของไทยไม่น่าจะเกิดผลดีอะไรเพราะอัตราโทษมีอัตราเล็กน้อย สภาพของโทษจึงดูไม่มีสภาพบังคับ (Sanction) ใดๆ ผู้เขียนเห็นว่าประเทศไทยน่าจะนำแบบอย่างการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาของประเทศฝรั่งเศสมาปรับใช้แต่ทั้งนี้การนำประมวลกฎหมายอาญาของประเทศฝรั่งเศสมาปรับใช้ก็ควรที่จะต้องคำนึงถึงสภาพสังคม สภาพแวดล้อม และสภาพเศรษฐกิจของประเทศไทยว่าเป็นเช่นไร โดยแก้ไขให้เกิดความเหมาะสมและให้กฎหมายมีความทันสมัย สามารถปรับใช้กับคดีต่างๆ ได้อย่างดี หากประมวลกฎหมายอาญาของไทยได้รับการแก้ไขโดยยึดแนวทางจากการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสจะทำให้ประมวลกฎหมายอาญาของไทยมีความเป็นกฎหมายสมัยใหม่ ไม่ล้าหลังและมีความชัดเจนมากกว่าที่เป็นอยู่นอกจากนี้ศาลไทยก็จะได้พิจารณาความรับผิดทางอาญาและพิพากษาลงโทษนิติบุคคลทางอาญาได้ตามที่กฎหมายได้บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อที่ศาลไทยจะได้ใช้นิติวิธีของระบบซีวิลลอว์อย่างเคร่งครัดและถูกต้องตามหลักการบังคับใช้กฎหมายต่อไป

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ก. บทสรุป

นิติบุคคลนั้นเราเริ่มรู้จักเมื่อมีฝรั่งชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อค้าขายในเมืองไทยและได้มีผู้เริ่มก่อตั้งบริษัทกันขึ้นในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งขึ้นเป็นรายๆ ตามที่มีผู้กราบบังคมทูลขึ้นมา และกฎหมายฉบับแรกที่กล่าวถึงนิติบุคคลก็คือ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมลักษณะหุ้นนี้ยืมสิน ร.ศ.100

จากที่ได้กล่าวไปแล้วว่า แต่เดิมนั้นการที่นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาเป็นการทั่วไปนั้น กฎหมายไทยไม่ได้มีบัญญัติไว้อย่างชัดเจน แต่ในปัจจุบันมีกฎหมายไทยหลายฉบับซึ่งมักจะอยู่ในรูปของพระราชบัญญัติก็ได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า นิติบุคคลจะกระทำความผิดทางอาญาได้อย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อเป็นการขจัดข้อโต้แย้งที่เกิดขึ้นให้หมดสิ้นไปว่า นิติบุคคลสามารถกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบทางอาญาได้เช่นเดียวกันกับบุคคลธรรมดา ตัวอย่างกฎหมายดังกล่าว เช่น พระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535 มาตรา 238 มาตรา 239 และมาตรา 296¹ เป็นต้น

¹ พระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535

มาตรา 238 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้บริษัทหลักทรัพย์ หรือผู้ซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินการของ บริษัทหลักทรัพย์หรือบริษัทที่ออกหลักทรัพย์ หรือผู้มีส่วนได้เสียในหลักทรัพย์ออกกล่าวข้อความอันเป็นเท็จหรือข้อความใดโดยเจตนาให้ผู้อื่นสำคัญผิดในข้อเท็จจริงเกี่ยวกับฐานะการเงิน ผลการดำเนินงาน หรือราคาซื้อขายหลักทรัพย์ของบริษัท หรือนิติบุคคลที่มีหลักทรัพย์จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์หรือหลักทรัพย์ซื้อขายในศูนย์ซื้อขายหลักทรัพย์”

มาตรา 239 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้บริษัทหลักทรัพย์หรือผู้ซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินการของ บริษัทหลักทรัพย์ หรือบริษัทที่ออกหลักทรัพย์ หรือผู้มีส่วนได้เสียในหลักทรัพย์แพร่ข่าวเกี่ยวกับข้อเท็จจริงใดๆ อันอาจทำให้นักลงทุนเข้าใจว่า หลักทรัพย์ใดจะมีราคาสูงขึ้นหรือลง เว้นแต่จะเป็นการแพร่ข่าวในข้อเท็จจริงที่ได้แจ้งไว้กับตลาดหลักทรัพย์แล้ว”

มาตรา 296 บัญญัติว่า “ ผู้ใดฝ่าฝืน มาตรา 238 มาตรา 239 มาตรา 240 มาตรา 241 หรือมาตรา 243 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับเป็นเงินไม่เกินสองเท่าของผลประโยชน์ที่

จากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวสามารถยกเป็นตัวอย่างที่จะถือได้ว่า กฎหมายไทยได้ยอมรับอย่างแน่นอนแล้วว่านิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาได้เช่นเดียวกันกับในประเทศในระบบคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศในระบบซีวิลลอว์ เช่น ประเทศฝรั่งเศส และเหตุผลที่สำคัญข้อหนึ่งที่กฎหมายไทยยอมรับให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญานั้นก็คือ ความจำเป็นในการพัฒนาประเทศซึ่งทำให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าในเศรษฐกิจ การที่จะประกอบกิจการต่างๆ ส่วนใหญ่แล้วจะทำการในรูปแบบนิติบุคคลเพราะบุคคลคนเดียวหรือเอกชนคนเดียวไม่อาจจะทำการพัฒนาเศรษฐกิจได้ การที่นิติบุคคลดำเนินการต่างๆ นั้น อาจมีการกระทำ ต่างๆ บางอย่าง ที่เป็นการผิดกฎหมายด้วย นิติบุคคลสามารถสร้างผลกระทบอย่างร้ายแรงให้เกิดขึ้นกับสังคมได้ไม่แพ้กับบุคคลธรรมดา ในการดำเนินธุรกิจหลายกรณีของนิติบุคคลมีผลกระทบต่อประชาชนเป็นส่วนรวมอย่างมาก และผลกระทบในทางที่กว้างกว่าเพราะมีกำลังสูงกว่า มีปัจจัย มีอุปกรณ์เครื่องมือที่สูงกว่าที่บุคคลธรรมดาจะไปกระทำความผิดได้ การที่ให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบทางอาญาย่อมเป็นเรื่องของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจหรือ Economic Crime หากยังคงให้นิติบุคคลไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญาแล้วก็อาจจะเป็นผลเสียหายต่อบ้านเมืองและประชาชนอย่างมาก

ในทางปฏิบัติของศาลไทย ศาลก็ได้วินิจฉัยว่านิติบุคคลกระทำความผิดทางอาญาได้ดังจะเห็นได้จากคำพิพากษาในคดีที่นิติบุคคลกระทำความผิดอาญาฐานต่างๆ ดังที่ได้ยกตัวอย่างในบทที่ 3 ซึ่งโทษที่ศาลลงแก่นิติบุคคลมักจะเป็นโทษปรับซึ่งเป็นโทษที่สามารถบังคับเข้ากับนิติบุคคลได้ และนอกจากนี้ ศาลก็ยังยืนยันว่า นิติบุคคลสามารถร่วมรับผิดชอบทางอาญากับบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นกรรมการดำเนินการของนิติบุคคลได้ ถ้าการกระทำความผิดทางอาญานั้นกรรมการได้ดำเนินการกระทำไปเกี่ยวกับกิจการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลที่ได้จดทะเบียนไว้ และเพื่อให้นิติบุคคลได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้น (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 584/2508)

ดังนั้น ย่อมกล่าวได้ว่า ตามกฎหมายไทยนั้นไม่ว่าจะเป็นความผิดที่กฎหมายบัญญัติให้ลงโทษนิติบุคคลโดยตรงหรือความผิดที่กฎหมายไม่ได้บัญญัติให้ลงโทษนิติบุคคลโดยตรงต้องถือว่านิติบุคคลกระทำความผิดทางอาญาได้ทั้งสิ้นและไม่ว่าความผิดนั้นจะได้กระทำโดยเจตนาหรือโดยประมาท แต่จากคำพิพากษาที่ผ่านมายังไม่พบว่าศาลได้เคยพิพากษาให้นิติบุคคลรับผิดชอบทางอาญาฐานฆ่าคนตายโดยเจตนาแต่อย่างใด

ปัญหว่านิติบุคคลจะมีความรับผิดชอบทางอาญาได้หรือไม่นั้นไม่ใช่ปัญหาของประเทศไทย แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลในความผิดอาญาทั่วไปนั้น คือ ความไม่ชัดเจนของกฎหมาย เนื่องจากในความผิดอาญาบางฐานความผิด เกิดสิ่งทีอาจเป็นข้อโต้แย้งหรือ

บุคคลนั้นๆ ได้รับไว้ หรือพึงจะได้รับเพราะการกระทำฝ่าฝืนดังกล่าว แต่ทั้งนี้ คำปรับดังกล่าวต้องไม่น้อยกว่าห้าแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ"

ได้เหมือนกันได้ว่า บุคคลที่อาจกระทำความผิดฐานนี้ได้รวมถึงจะหมายรวมถึงนิติบุคคลด้วยหรือไม่ เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา นิติบุคคลจะมีความรับผิดชอบทางอาญาในความผิดฐานนี้ได้หรือไม่ เช่น กรรมการบริษัทซึ่งเป็นผู้มีอำนาจกระทำการแทนบริษัทนำสารพิษไปเทลงในแม่น้ำที่ชาวบ้านใช้ อุปโภคบริโภค ปรากฏว่ามีชาวบ้านเสียชีวิตเนื่องจากการกระทำดังกล่าว กรณีนี้จะถือการกระทำของ กรรมการบริษัทดังกล่าวเป็นการกระทำของนิติบุคคลอันจะทำให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบในความผิดฐานฆ่าคนตายหรือไม่

ในเรื่องนี้หากได้เปรียบเทียบประมวลกฎหมายอาญาของไทยและประมวลกฎหมายอาญาของประเทศฝรั่งเศสแล้ว จะเห็นได้ว่า มีความแตกต่างกันมาก เนื่องจากในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ. 1992 ฉบับใหม่ ซึ่งเริ่มมีผลบังคับใช้วันที่ 1 มีนาคม 1994 นั้นได้มีการกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลในแต่ละฐานความผิดจะมีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า ความผิดฐานนี้ผู้กระทำจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลหรืออาจเป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล ซึ่งหากเป็นกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล กรณีนี้กฎหมายก็จะมีการแยกความรับผิดชอบของบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลไว้อย่างชัดเจนแม้จะเป็นการกระทำความผิดในความผิดฐานเดียวกัน ซึ่งแบบอย่างการบัญญัติกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสนั้นเช่นนี้มีผลดีต่อผู้ใช้กฎหมาย เช่น ผู้พิพากษา ซึ่งจะเป็นการทำให้ศาลสามารถพิจารณาพิพากษาตามกฎหมายที่มีบัญญัติไว้ได้โดยไม่ต้องตีความกฎหมายหรือยึดแนวทางการจากคำพิพากษาฎีกาในคดีก่อนๆ มาใช้พิจารณาคดีที่มีลักษณะเดียวกันหรือคล้ายกัน การใช้กฎหมายของศาลก็จะเป็นไปอย่างถูกต้องตามนิติวิธีตามระบบกฎหมายของประเทศนั้นๆ และในกรณีความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสไม่ได้กล่าวถึงผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลไว้แต่ประการใด เท่ากับว่า กฎหมายไม่ได้ยอมรับให้นิติบุคคลสามารถกระทำความผิดฐานฆ่าคนตายได้ คงมีบัญญัติไว้แต่การกระทำความผิดของบุคคลธรรมดาเท่านั้น

นอกจากในประมวลกฎหมายอาญาของไทยจะไม่ได้แยกความรับผิดชอบของบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลไว้อย่างชัดเจนดังเช่นประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสแล้วก็ยังพบเห็นสิ่งที่เป็นปัญหาอีกประการ คือ อัตราโทษที่มีบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญาซึ่งเป็นอัตราโทษที่ใช้ลงแก่ผู้กระทำความผิดที่เป็นบุคคลธรรมดาได้มีการใช้ลงโทษผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลด้วยในอัตราโทษที่เท่ากัน ทำให้เกิดปัญหาว่าการที่นิติบุคคลได้รับโทษเท่าเทียมกันกับบุคคลธรรมดานั้นมีความเหมาะสมแล้วหรือไม่ การลงโทษนิติบุคคลดังกล่าวจะเกิดผลดีเช่นไรและการลงโทษนิติบุคคลดังกล่าวจะบรรลุแก่วัตถุประสงค์การลงโทษหรือไม่ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าถ้ากล่าวถึงโทษในประมวลกฎหมายอาญาแล้วไม่มีความเหมาะสมกับการนำมาใช้ลงโทษผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคล ยกตัวอย่าง การลงโทษปรับนิติบุคคล ศาลก็ต้องใช้อัตราโทษตามที่มีบัญญัติไว้ในกฎหมาย ศาลไม่สามารถพิจารณาพิพากษา

ลงโทษบุคคลใดเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดได้ ดังนั้น เมื่อศาลต้องใช้อัตราโทษปรับตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ก็จะเห็นได้ชัดเจนว่าอัตราโทษปรับดังกล่าวเป็นอัตราโทษปรับที่ใช้กับบุคคลธรรมดาเช่นกัน และส่วนใหญ่แล้วอัตราโทษปรับที่มีบัญญัติไว้ในกฎหมายก็เป็นอัตราที่ไม่สูงมากหากใช้ลงโทษนิติบุคคล นิติบุคคลเองย่อมมีกำลังที่จะชำระเงินส่วนนี้ได้มากกว่าบุคคลธรรมดาอย่างแน่นอน ผู้เขียนเห็นว่า ในความผิดอาญาทั่วไปที่มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาควรได้รับการแก้ไขเสียใหม่เพื่อให้กฎหมายมีสภาพบังคับกับนิติบุคคลได้เป็นอย่างดี มีความทันสมัย ไม่ล้าหลัง และสามารถปรับใช้กับลักษณะของการกระทำความผิดอาญาต่างๆ ของนิติบุคคลได้เป็นอย่างดี ซึ่งประเทศไทยอาจใช้แนวทางของประเทศฝรั่งเศสที่แยกบทบัญญัติในเรื่องของโทษสำหรับนิติบุคคลออกจากโทษของบุคคลธรรมดาไว้อย่างชัดเจน และได้กำหนดโทษสำหรับนิติบุคคลหนักกว่าโทษที่ใช้สำหรับบุคคลธรรมดา

นอกจากมีการแก้ไขโทษที่มีบัญญัติไว้เดิมแล้ว ก็อาจมีการเพิ่มโทษใหม่ที่สามารถใช้ลงโทษผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลนอกเหนือจากโทษที่มีกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 18 เพื่อให้การลงโทษมีความหลากหลายและเพื่อให้ผู้พิพากษาพิจารณาโทษสำหรับนิติบุคคลได้ตามความเหมาะสมกับการกระทำความผิดที่เกิดขึ้น ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสเองได้มีการกำหนดโทษสำหรับนิติบุคคลไว้หลากหลายดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 4 ซึ่งศาลสามารถพิจารณาพิพากษาลงโทษนิติบุคคลได้ตามการกระทำความผิดและสภาพของนิติบุคคลที่กระทำความผิด และโทษที่มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสล้วนแต่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการลงโทษ เพราะโทษที่กำหนดไว้นั้นมีผลกระทบต่องานที่นิติบุคคลห่วงแหน นั่นก็คือ เสรีภาพในการประกอบกิจการของนิติบุคคล เสรีภาพในการมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและเสรีภาพในการมีชื่อเสียงอันมาจากความน่าเชื่อถือของนิติบุคคล เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้การลงโทษนิติบุคคลมีความหลากหลายตามสภาพความผิดและความร้ายแรงของการกระทำความผิด และเพื่อให้การลงโทษนิติบุคคลสมดังเจตนารมณ์ของกฎหมายและเป็นไปตามนโยบายทางอาญา ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวมและตัวผู้กระทำความผิด

ข. ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากปัจจุบันนี้ต่างก็ยอมรับว่า นิติบุคคลมีบทบาทต่อสังคมเป็นอย่างมาก การกระทำหรือการประกอบกิจการของนิติบุคคลบางอย่างส่งผลกระทบอย่างมากต่อสังคมโดยส่วนรวม และหากผลกระทบดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นก็อาจเป็นความเสียหายที่อาจประเมินค่ามิได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องควบคุมการประกอบกิจการของนิติบุคคล ทั้งนี้ เพื่อเป็นการป้องกันและเป็นการ

แก้ไขปัญหที่เกิดจากการกระทำของนิติบุคคลมิให้เกิดความเสียหายขึ้น เพื่อให้ส่วนรวมได้รับผลกระทบจากความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของนิติบุคคลน้อยที่สุด

ปัจจุบันแม้ศาลจะยอมรับให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบตามประมวลกฎหมายอาญาของไทยได้ แต่ก็เห็นได้ว่าประมวลกฎหมายอาญาของไทยยังไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลไว้อย่างชัดเจนหรือแยกต่างหากจากความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลธรรมดาดังเช่นในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส บางกรณีจึงอาจเกิดปัญหาการตีความและใช้กฎหมายที่มีอยู่ซึ่งอาจทำให้เกิดข้อโต้แย้งระหว่างนักกฎหมายด้วยกันเนื่องจากความไม่ชัดเจนของกฎหมาย นอกจากนี้ก็ยังพบว่าปัญหาจากการลงโทษนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายอาญานั้นมีปัญหากำหนดโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นนิติบุคคลด้วยเนื่องจากบทกำหนดโทษที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่มีความเหมาะสมกับผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคล และไม่มีความเหมาะสมกับความร้ายแรง และ/หรือความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดนั้น อีกทั้งโทษที่มีอยู่ในประมวลกฎหมายอาญาดังกล่าว หากใช้ลงโทษกับนิติบุคคลแล้ว ก็จะไม่เป็นไปหรือไม่ลู่แก่วัตถุประสงค์ของการลงโทษดังที่ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้น

เพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน จึงขอเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวไว้ดังนี้

1. สิ่งแรกที่ต้องกระทำก็คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องควรร่วมกันแก้ไขปัญหานิติวิธี และการกำหนดนโยบายทางอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำผิดของนิติบุคคลให้มีความชัดเจน และกำหนดองค์กรหรือหน่วยงานที่จะต้องรับผิดชอบการบัญญัติหรือการแก้ไขประมวลกฎหมายหรือกฎหมายอื่นใดที่เกี่ยวข้อง

2. ฝ่ายนิติบัญญัติควรทำการทบทวนบทบัญญัติของกฎหมายตลอดจนบทกำหนดโทษที่มีอยู่ในปัจจุบันว่า บทบัญญัติของกฎหมายและบทกำหนดโทษที่มีใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันนั้นมีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบันหรือไม่ หรือพิจารณาว่ามีการบัญญัติกฎหมายหรือบทกำหนดโทษในเรื่องต่างๆ ไว้ครอบคลุมชัดเจนหรือไม่ กฎหมายและบทกำหนดโทษที่มีอยู่นั้นมีสภาพบังคับ (Sanction) และมีผลยับยั้งมิให้มีการกระทำความผิดขึ้นอีกหรือไม่ พุดง่าย ๆ ก็คือ บทบัญญัติของกฎหมายใดที่มีความล้าหลังก็ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขโดยผู้เชี่ยวชาญ หรือในเรื่องใดที่ยังไม่มีบัญญัติไว้อย่างชัดเจน ให้มีการแก้ไขหรือเพิ่มเติมกฎหมายใหม่เพื่อให้บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวมีความครบถ้วน มีความชัดเจน และมีความทันสมัยไม่ล้าหลังจนก่อให้เกิดปัญหาในการวินิจฉัยความรับผิดชอบและ/หรือปัญหาในการกำหนดโทษอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

3. การแก้ไขเพิ่มเติมหรือการบัญญัติกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลนั้นควรบัญญัติกฎหมายในเรื่องดังกล่าวทั้งด้วยบทกฎหมายและโทษแยกออกจากความ รับผิดชอบทางอาญาของบุคคลธรรมดาให้มีความชัดเจน หรืออาจจัดทำบทบัญญัติเป็นพิเศษไว้ในประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1 ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่กำหนดความรับผิดชอบทางอาญาทั่วไปของนิติบุคคล

เพื่อแก้ไขปัญหาในการตีความและใช้กฎหมายที่มีอยู่เดิม และเพื่อที่ศาลจะได้ไม่ต้องยึดถือแนวคำพิพากษาฎีกาก่อนสำหรับใช้ตัดสินความผิดที่เกิดขึ้นทั้งนี้เพื่อให้การใช้กฎหมายถูกต้องตามนิติวิธีของระบบกฎหมายซีวิลลอว์ที่ต้องปรับใช้กฎหมายจากกฎหมายที่มีบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

4. ในการบัญญัติและ/หรือแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา นักนิติบัญญัติควรมีจุดมุ่งหมายว่าควรจะลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่ออะไรแล้วจึงบัญญัติโทษให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายนั้น ซึ่งวัตถุประสงค์ในการลงโทษนั้นสามารถศึกษาได้จากทฤษฎีการลงโทษประกอบ เมื่อโทษที่มีใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันไม่สอดคล้องกับสภาพของนิติบุคคล ดังนั้นจึงควรปรับเปลี่ยนรูปแบบการลงโทษนิติบุคคลเสียใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายทางอาญา (Criminal Policy) ดังที่จะเสนอรูปแบบในข้อ 5

นอกจากการพิจารณาทฤษฎีการลงโทษประกอบการพิจารณาวัตถุประสงค์ในการลงโทษแล้ววัตถุประสงค์ของการลงโทษนิติบุคคลนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงสิ่งที่นิติบุคคลหวงแหนซึ่งได้แก่ เสรีภาพในการประกอบกิจการของนิติบุคคล เสรีภาพในการมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน และเสรีภาพในการมีชื่อเสียงอันมาจากความน่าเชื่อถือของนิติบุคคล ซึ่งหากการลงโทษนิติบุคคลดังกล่าวมีผลกระทบต่อสิ่งดังที่กล่าวข้างต้นนั้นย่อมที่จะเกิดประสิทธิภาพในการลงโทษมากยิ่งขึ้น

5. การกำหนดโทษที่จะลงแก่นิติบุคคลนั้นเห็นควรแยกออกเป็น 2 กรณี คือ

5.1 การกำหนดโทษปรับ เห็นควรให้ใช้เกณฑ์ในการกำหนดค่าปรับให้ได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับฐานะทางเศรษฐกิจของนิติบุคคลซึ่งเป็นผู้กระทำความผิด ดังเช่นในกรณีของประเทศสหรัฐอเมริกาหรือของในประเทศฝรั่งเศสที่บัญญัติโทษปรับของนิติบุคคลไว้สูงเป็น 5 เท่าของโทษปรับบุคคลธรรมดา หรืออาจมีการกำหนดอัตราโทษปรับขั้นต่ำไว้แต่ไม่ต้องตั้งเพดานค่าปรับไว้โดยปล่อยให้เป็นดุลยพินิจของศาลในการกำหนดโทษตามความเหมาะสมของรูปคดี ไม่ควรกำหนดโทษปรับแก่ผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลในจำนวนที่เท่ากันกับการคิดค่าปรับในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลธรรมดา

5.2 อาจนำโทษที่ใช้ลงแก่ผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลที่มีบังคับใช้อยู่ในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศฝรั่งเศส มาปรับใช้กับการบัญญัติโทษที่จะใช้ลงแก่ผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลสำหรับในประเทศไทย เนื่องจากว่าโทษที่กฎหมายฝรั่งเศสบัญญัติไว้นั้นค่อนข้างมีผลกระทบต่อสิ่งที่นิติบุคคลหวงแหนโดยตรง ฉะนั้น จึงน่าที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการลงโทษได้ตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษอันจะนำมาซึ่งการลดการกระทำความผิดของนิติบุคคลได้มากขึ้น